

Hlavní problémy zajištění bezpečnosti Evropské unie v dlouhodobém horizontu (2020-2025)

Evropská unie si připomněla v březnu 2007 padesát let své existence. Je to rozhodně důležité jubileum z řady důvodů. Podařilo se uvést v život projekt, který postupně, krok za krokem, překonával odvěká traumata a frustrace velké části Evropy spojené s válkami, konflikty a nenávisť mezi národy. EU se za pět dekad stala aktérem, který svoji vahou ovlivňuje politický, ekonomický a ve vzrůstající míře i bezpečnostní vývoj v globálním měřítku. Na prahu šesté dekad své existence si ale musí klást i mnohé otázky o svých perspektivách a možnostech do dalších let a desetiletí. Na tyto perspektivy je možné nahlížet pomocí tzv. rozšířeného konceptu bezpečnosti, který se ve vědeckém a politickém diskurzu prosazuje od 90. let minulého století. V jeho rámci je mj. rozšířen obecný model bezpečnosti: od vojensky pojaté bezpečnosti národního státu směrem k mezinárodním – globálním i regionálním – ekonomickým, sociálním, environmentálním či lidskoprávním dimenzím problematiky bezpečnosti.

Co tedy může být určujícím rysem nadcházejících dvou dekad? Vývoj světa bude zřejmě na základě dosavadních trendů spojen nejen s řadou progresivních trendů vývoje, především ve vědě, ekonomice a vzdělávání, ale i s mnoha bezpečnostními hrozbami a riziky. Jejich škála je velmi široká – počínaje narůstající mírou devastace životního prostředí v globálním měřítku, přes vzrůstající sociální napětí mezi bohatými a chudými regiony světa, dynamický, ale i těžko říditelný a často neřízený ekonomický růst řady zemí „třetího světa“, až po vzrůstající soupeření o hlavní surovinové zdroje – především ropu, plyn a vodu, ale také intelektuální kapitál. Vývoj světa se ve vzrůstající míře bude odehrávat i na pozadí očekávaného soupeření „starých“ i „nových“ velmocí, ke kterému dojde v souvislosti s utvářením nového modelu multipolárního světa. Do bezpečnostního vývoje světa budou ovšem zasahovat stále významněji i nestátní aktéři: především uskupení organizovaného zločinu a teroristická uskupení.

Příští dvě dekadý 21. století především výrazně naznačí možnosti zachování udržitelného rozvoje na zemi, což je klíčový cíl pro globalizující se lidskou společnost. Zásadní jsou zde především čtyři vzájemně propojené faktory:

1. Udržitelnost takového stavu životního prostředí v globálním měřítku, které nebude ohrožovat samotnou existenci lidstva, fauny a flóry.
2. Odstraňování ekonomické nerovnováhy (Sever – Jih)
3. Dostupnost zdrojů, které jsou nezbytné pro ekonomický a sociální rozvoj, což se v první řadě týká ropy, plynu a vody a spolu s tím hledání alternativních zdrojů energie.
4. Zvladatelný demografický vývoj ve světě.

Co se týče toho základního – stavu životního prostředí – prognózy nedávají příliš příznivé vyhlídky. Emise skleníkových plynů stále vzrůstají díky čemuž se globální oteplování stává dlouhodobým trendem. V první čtvrtině 21. století vzroste teplota v celosvětovém měřítku mezi 0,4 stupni Celsia a 1,1 stupněm Celsia, což nebude mít ještě katastrofální konsekvence, nicméně již se k nim přiblížíme. Hranice zlomu, kdy začne nevratný, řetězový sled globálních změn, je podle Mezinárodního panelu pro klimatické změny OSN dva stupně Celsia. Řada regi-

onů v Asii a Africe bude postižena díky globálnímu oteplování suchem, což způsobí, že se jeho vlivem ocitnou stovky milionů lidí bez možnosti přístupu k nezávadné pitné vodě a relevantní obživy, neboť nebude k dispozici dostatečný objem obdělávací zemědělské půdy. Evropa sice nebude v dramatické míře přímo dotčena degradací životního prostředí, nicméně globální oteplování může způsobit i vážné teplotní výkyvy na evropském území. Extrémní horka a sucha na straně jedné a na straně druhé extrémně chladné počasí mohou vyvolat častější ničivé záplavy, negativně ovlivnit např. zemědělskou výrobu a představovat velkou zátěž pro zajištění elektrické energie, resp. udržování energetické infrastruktury. Především v kontextu budoucí značné závislosti EU na dodávkách energetických surovin z mimoevropských, často velmi nestabilních teritorií to představuje velkou bezpečnostní hrozbu.

Druhou velkou hrozbou pro Evropu mohou být **následky ozbrojených konfliktů a střetů v regionech Afriky a Asie** vyvolaných suchem a sloužících k získání nedostávajících se potravinových a surovinových zdrojů. V první řadě se může jednat o migrační vlny z postižených oblastí do Evropy.

Zásadní systémová změna v přístupu k životnímu prostředí je ale stále odkládána, neboť by si zřejmě vyžádala rozsáhlé přehodnocení přístupu k politickému, ekonomickému a sociálnímu vývoji ve světě, především ze strany vyspělých zemí Západu – v první řadě největšího spotřebovatele zdrojů Spojených států, ale i Evropské unie. Přijímána jsou ale pouze minimální opatření, jakými jsou např. omezení emisí skleníkových plynů o 5,3 % na základě Kjótského protokolu, která ovšem nemohou zásadněji zvrátit výše naznačené negativní trendy. To by podle expertů vyžadovalo omezení v řádu desítek procent. Koncem října letošního roku přitom Evropská agentura pro životní prostředí zveřejnila zprávu, že sama EU neplní požadavky Kjótského protokolu. 15 „starých“ zemí EU zřejmě sníží emise pouze o 0,6 % do roku 2010, přičemž do roku 2012 to mělo být 8 %.

Nedávno zveřejněná tzv. Sternova studie vypracovaná předním světovým ekonomem Nicholasem Sternem na objednávku britského ministra financí Gordona Browna v souvislosti s nebezpečím globálního oteplování uvádí, že pokud světové společenství nezačne vydávat ihned na jeho eliminaci ročně cca 184 miliard liber (7,8 bilionu Kč) těžce to postihne ekonomický růst, neboť postupně by výkonnost světové ekonomiky mohla poklesnout až o 20 % v perspektivě druhé poloviny 21. století. Není možné se v daném případě neubránit jistému srovnání s efektivitou současných a předpokládaných vojenských výdajů.

Ke druhému faktoru udržitelného rozvoje země, kterým je odstraňování ekonomické nerovnováhy, je možné uvést jediný zásadní údaj, který v kostce uvozuje klíčový protiklad současného světa, jímž je propastný rozdíl mezi bohatstvím jedněch a chudobou druhých: Na pouhých 25 zemích dnes připadá 80 % světového obchodu, kdežto 56 dalších se na tomto obchodu podílí pouhou setinou procenta. Odstranění této nerovnováhy přitom není reálné v horizontu dvou dekád a spíše se dá očekávat její prohloubení se všemi z toho možnými negativními vlivy na bezpečnostní situaci ve světě.

Dalším faktorem budoucího vývoje světa bude i vzrůstající soupeření o klíčové zdroje nezbytné pro ekonomický rozvoj: ropu, plyn a vodu. V případě ropy a plynu je důležité uvést časový horizont ve kterém budou jejich zásoby k dispozici v celosvětovém měřítku. Ověřené zásoby ropy byly v roce 2004 odhadovány na zhruba 1200 miliard barelů, jež mohou být vytěženy za přibližně 40 let. Dnešními technologiemi ověřené zásoby zemního plynu by měly vydržet zhruba 70 let. Hlavní faktory ovlivňující trh se surovinami v horizontu roku 2020 budou primárně dva:

1. Obrovský nárůst spotřeby energetických zdrojů v Číně (předpokládaný vzrůst spotřeby o 150 %) a Indii.
2. Získávání energetických zdrojů bude komplikováno složitou politickou, ekonomickou a bezpečnostní situací v regionech, které tyto energetické zdroje primárně poskytují.

Zajištění energetické bezpečnosti Evropy se ve výše uvedeném kontextu stává pro Evropu klíčovou otázkou, neboť i částečný výpadek v dodávkách může mít velmi negativní ekonomický dopad na EU s ovlivněním jejích strategických zájmů. Závislost na importu energetických surovin bude přitom stále vzrůstat (z 50 % v současné době na 70 % v roce 2030), přičemž v případě ropy to bude v roce 2025 činit 90 % a plynu 80 %.

Kategorickým imperativem pro zajištění energetické EU je tak praktické naplnění několika základních úkolů: Prvním je podpora výzkumu a vývoje technologií, které vedou k omezování energetické spotřeby a paralelně rozvíjení alternativních zdrojů energie. Do značné míry se dá říci, že se jedná o strategickou prioritu. Druhý úkol spočívá ve snaze o maximální možnou diverzifikaci dodávek surovin z různých teritorií i přes objektivní omezenost takového cíle. Je možné více využívat zdrojů ropy a plynu v Kaspické oblasti s jejich transportem přes Turecko a Balkán, nová plynová ložiska v norském Barentsově moři nebo dodávky kapalného zemního plynu ze severní Afriky. V souvislosti se zajišťováním pravidelných dodávek energetických surovin je důležitý i třetí úkol spočívající v zajišťování dobrého stavu dopravních tras a přenosových soustav a také jejich ochraně před potenciálními teroristickými útoky.

Čtvrtým úkolem je podpora rozvíjení jaderné energetiky, která je v příštích dvou dekádách de facto jedinou reálnou alternativou uhlovodíkových technologií a paliv.

Pátým, ovšem nikoliv co do významu posledním, úkolem je **zajišťování a podpora politické a ekonomické stability v regionech odkud se do Evropy importují energetické suroviny**, spolu se zajišťováním korektních vztahů s jednotlivými producenty zeměmi. Naplnění tohoto úkolu vyžaduje mj. funkční společnou zahraniční a bezpečnostní politiku EU realizovanou i prostřednictvím specializovaných zahraničněpolitických agend jakou představuje např. evropská politika sousedství, funkční model strategického partnerství EU s Ruskem nebo humanitární a rozvojová pomoc.

Ropa a plyn ale nejsou jedinými surovinami, které mají zásadní význam pro fungování a rozvoj společnosti a ekonomiky. Existuje celá řada dalších, nicméně mezi nimi zaujímá zcela výjimečné místo **pitná voda**. Voda má zásadní význam pro udržení života na zemi. I když je 71 % planety pokryto vodou, pouhá 3 % vody jsou pitná, avšak většina z těchto 3 % je ve formě sněhu a ledu. K přímému využití pro potřeby člověka je tak k dispozici méně než 1 % této vody, což činí 0,03 % světových zásob vody.

Problém dostupnosti a distribuce vody resp. vodních zdrojů bude jedním z nejdůležitějších problémů následujících dvou dekád a celého 21. století. Situaci komplikuje i skutečnost, že 40 % lidstva žije ve 260 povodích, které sdílejí dva nebo více států. Snaha o získání většího dílu vodních zdrojů jednoho státu na úkor druhého pro zajištění zásobování obyvatel a chodu průmyslové a zemědělské výroby či znečišťování vodních zdrojů právě kvůli této výrobě se tak může stát i zdrojem dvoustranných či regionálních konfliktů. Dnes můžeme indikovat 20 nejrizikovějších oblastí, kde k uvedeným konfliktům může dojít. Jedním z regionů je např. už tak bezpečnostně nestabilní Blízký východ. Konflikty o vodu, resp. o přístup k ní, tak mohou dále přispět ke zhoršení bezpečnostní situace v regionálním i globálním měřítku.

Co se týče demografického vývoje, počet obyvatel stoupne do roku 2010 asi o 800 milionů obyvatel v rozvojových zemích, zatímco v ostatních zemích pouze o 100 milionů. V roce 2020 pak dosáhne počet obyvatel země 7,8 miliardy osob. Podíl počtu obyvatel zemí EU přitom výrazně poklesne. Jeden z „populačních scénářů“ Evropské komise uvádí, že pokud Unie nezačne výrazněji podporovat porodnost jako součást celkové sociální politiky dojde v Evropě od roku 2011 k prudkému snižování populace, které povede do roku 2030 k odchodu 21 miliónu lidí z pracovního procesu, což je 7 % celkové pracovní síly. Bezesporu by to negativně ovlivnilo mj. rekruční potenciál pro profesionální ozbrojené síly členských zemí EU.

EU bude potřebovat k udržení dostatečné dynamiky ekonomické a sociální úrovně do roku 2025 řízený imigrační proces. Předpokládá se, že by měl dosahovat objemu cca 600-900 tisíc osob ročně. Velkým problémem ale může být nekontrolovaná migrace. Např. do roku 2020 má podle odhadů počet obyvatel arabských zemí stoupnout z 280 milionů na 410-460 milionů, přičemž většina z nich bude mladší 30 let. Podle jedné z expertních arabských studií hodlá asi polovina všech Arabů, jimž je dnes 20 let, emigrovat z rodné země, přičemž třetina až polovina do Evropy. Bezpečnostní rizika takového vývoje pro EU jsou zřejmá. Silnější podpora hospodářské a politické transformace Blízkého východu ovšem především pomocí nástrojů *soft power* má tak ze strany EU zásadní význam.

Z hlediska EU je na druhé straně znepokojivým faktem, že dojde k velmi nepříznivému demografickému vývoji na východ od jejích hranic – v Rusku. Počet obyvatel by se zde v příštích dvaceti letech mohl vlivem sociálních a z toho vyplývajících zdravotních problémů snížit na úroveň 129,2 milionu, což může mít negativní následky z hlediska disponibility pracovních sil pro ruskou ekonomiku, a také z hlediska schopnosti zajištění bezpečnosti teritoria Ruska. Oba faktory by mohly mj. ovlivnit stabilitu dodávek energetických surovin do Evropy.

Demografická exploze v kombinaci s degradací životního prostředí, globálním oteplováním a nevyhovujícími zdravotními podmínkami především v rozvojovém světě povede zřejmě i k nárůstu a širšímu výskytu velmi infekčních nemocí jakými jsou např. EBOLA, AIDS a SARS. Navíc dvacet známých nemocí se znovu stává narůstající hrozbou. Je to např. tuberkulóza a malárie, kde se původci této nemoci staly rezistentní vůči antibiotikům kvůli rozšířenému používání a zneužívání těchto léků. Objevují se i nové infekční nemoci, např. ptačí chřipka. Též „staré“ nemoci, jako je cholera, mor, horečka dengue, meningitida, záškrta a žlutá horečka, se znovu stávají hrozbou po letech relativního klidu. Pro rozvinuté země, včetně Evropské unie, je hrozba šíření epidemií značnou hrozbou danou např. i díky rychlému nárůstu letecké dopravy.

Na pozadí hlavních globálních ekonomických, environmentálních a demografických výzev bude v příštích 15-20 letech též pokračovat proces změn v systému mezinárodních vztahů. Jeho průvodním znakem bude silnější prolínání jeho kontinuity s diskontinuitou.

Západ – v politickém a geografickém smyslu především Spojené státy americké a Evropa, resp. Evropská unie spolu s Japonskem – budou nadále sehrávat významnou politickou, ekonomickou a bezpečnostní roli v globálním měřítku. Budou ale ve zvýšené míře konfrontováni s nárůstem téže role nových globálních a regionálních aktérů – především Číny, Indie, Indonésie, „asijských tygrů“, tj. nově industrializovaných zemí (především Jižní Koreje, Malajsie, Thajsko, Singapur, Filipín), ale i Íránu a Brazílie. Důležitost si zachová Blízký východ a potažmo významná část islámského světa, především díky svým zásobám ropy a plynu. Svoji roli bude sehrávat i Rusko, které díky své rozloze, nerostnému bohatství, stále velké vojenské síle a po překonání ekonomického a politického kolapsu po rozpadu Sovětského svazu bude

v euroasijském prostoru nadále významným elementem mezinárodních vztahů. Vytváření nového modelu multipolárního světa bude přitom výrazně ovlivňován především přesunem těžiště světových záležitostí z euroatlantické oblasti, kde se nacházelo po minulá tři století do pacifické oblasti a Asie. Do jisté míry o tom vypovídá jedna ze studií investiční společnosti Goldman Sachs z roku 2003 [1] o možném pořadí zemí podle objemu HDP (v miliardách dolarů) v roce 2020 a následně v roce 2050:

1. Spojené státy 16,415.
2. Čína 7,070.
3. Japonsko 5,221.
4. Velká Británie 2,285.
5. Německo 2,254 .
6. Indie 2,104.
7. Francie 1,930.
8. Itálie. 1,533.
9. Rusko 1,741.
10. Brazílie 1,333

Předpokládaný objem tří nejsilnějších zemí v roce 2050:

1. Čína 44,453. 2. USA 35,165. 3. Indie 27,803.

V této souvislosti je možné zmínit tři důležité skutečnosti:

Za prvé zmíněný přesun již dnes dokumentuje i vznik nadnárodních politických, ekonomických a bezpečnostních seskupení, které se mohou stát v blízké budoucnosti soupeřem EU, a možná i určitým druhem alternativy NATO. Mám tím na mysli např. Sdružení zemí jihovýchodní Asie (ASEAN), které zahrnuje 10 zemí regionu. Země ASEAN zamýšlejí vytvořit i po vzoru EU jednotný trh s volným tokem zboží, služeb a investic do roku 2020. Tím to ale nekončí, protože existuje zámysl podporovaný i Čínou vytvořit „panasijskou zónu volného obchodu“ zahrnující kromě zemí ASEAN a Číny, též Indii, Japonsko, Jižní Koreu, a také Austrálii a Nový Zéland. Výsledkem by měla být zóna s dvěma miliardami obyvatel s roční produkcí cca dva biliony dolarů, jež by svým významem předčila jak Evropskou unii, tak i sdružení NAFTA zahrnující trhy USA, Kanady a Mexika.

V souvislosti s ASEAN je ještě možné dodat, že pokud hovoříme o islámském světě jako o vlivném pólu světového vývoje, musíme brát v úvahu na jedné straně nejen země Blízkého východu, jejichž vliv je často výhradně založen na ropném bohatství, které ale se nijak nepromítá do rozvoje zdejších společností. Trefná je v této souvislosti charakteristika zdejší situace v jedné ze studií ISS EU v Paříži „*more people, no jobs, and no vote*“, ale na druhé straně i nově industrializované islámské země v Asii s obrovskou ekonomickou a politickou dynamikou: jako je nejpočetnější muslimský stát na světě Indonésie a dále Malajsie, Singapur a Brunej.

Druhým seskupením je Šanghajská organizace spolupráce, která představuje uskupení zemí vedených Ruskem a Čínou. Jejimi členy jsou dále Kazachstán, Kyrgyzstán Tádžikistán, Uzbekistán, jako pozorovatelé: Indie, Írán, Pákistán a Mongolsko. Země ŠOS spolu s pozorovateli zahrnují téměř polovinu světové populace a velmi významnou část teritoria Eurasie: čtyři země disponují jaderným potenciálem s tím, že Írán zřejmě usiluje o totéž.

Současná role ŠOS má několik zřetelných cílů. Prvním cílem je vytvářet určitou protíváhu politice Spojených států v prostoru Eurasie, zvláště pak v prostoru „velkého Blízkého

východu“, omezovat jejich vojenskou a ekonomickou přítomnost. Druhým cílem je minimalizace možného vlivu „regime change“ ke kterému došlo v postsovětském prostoru (Ukrajina, Gruzie) dále na východ. Dalším cílem je pak intenzifikace vzájemné obchodní a ekonomické spolupráce, která se nyní ve značné míře týká především těžby a přepravy ropy a plynu.

Za druhé přesun těžiště světových záležitostí do Asie je a bude viditelný a měřitelný nejen čistě politickými, ekonomickými či bezpečnostními ukazateli, ale i vytvářením jisté kulturní, resp. ideové alternativy vidění současného světa podle západních, tedy především amerických a evropských měřítek. Především Čína a Indie jako svébytné a dlouho existující civilizace, dnes opět na vzestupu, mohou aspirovat na vlastní výklad toho co představují takové pojmy jako „demokracie“, „svoboda“, „principy právního státu“ a „lidská práva“.

A nakonec **za třetí**: je nutné vnímat, že spolu se surovinami – ropou, plynem a vodou – bude v soupeření na světové aréně ve stále větší míře hrát roli soubor o intelektuální kapitál. Země disponující velkým objemem vysoce kvalifikovaných odborníků působících ve sféře vědy, výzkumu a bezprostředně ve výrobním procesu, schopných inovativního myšlení především v dynamicky se rozvíjejících oborech (IT, nanotechnologie, biotechnologie) budou ve značné komparativní výhodě. Trendy jsou zde přitom zřejmé: soutěžení se odehrává především mezi Spojenými státy, Asií a Evropou. Ukazatelem tohoto soutěžení jsou především souhrnné výdaje na vědu a výzkum. Ty dosáhly v roce 2002 v USA 35 %, Asii (především Číně, Indii, Japonsku, Jižní Koreji) 31,5 % a Evropě 27,3 %.

Tato souhrnná čísla ale nevypovídají o dílčích konkrétních ukazatelích dokumentujících již zmíněný budoucí přesun těžiště mezinárodních záležitostí do Asie. Již koncem 20. století např. studovalo právě na amerických univerzitách 33 tisíc čínských a 23 tisíc indických studentů, což dohromady činilo 60 % podílu všech studentů ze zahraničí. Zásadní je ovšem i kvantitativní a kvalitativní dynamický nárůst vzdělávací a vědeckovýzkumné infrastruktury v Číně a Indii samotné, produkující ročně doslova a do písmene desetitisíce vysoce vzdělaných odborníků, přičemž v Indii plně anglofonních.

Evropská unie bude muset v příštích dvou desetiletích zásadně navýšit prostředky na vědu, výzkum a vzdělávání, aby byla schopna minimálně udržet krok v této oblasti s výše uvedenými aktéry. Mohlo by to mít vliv i na praktickou realizaci bezpečnostní politiky, neboť platí, že vzdělávání a výzkum se postupně stávají jednou z jejích důležitých součástí.

V souvislosti s významnými aktéry vývoje bezpečnostní situace ve světě je nutné se zmínit i o organizovaném zločinu jako nestátním aktérovi, jehož politická a ekonomická moc se v mnoha případech plně vyrovná moci jednotlivých národních států. V příštích dvou dekádách bude představovat vedle terorismu jednu z klíčových bezpečnostních hrozeb.

Organizovaný zločin se svým způsobem dá označit za další pól vlivu ve světě, který mj. vyplývá i z jeho finanční moci: počátkem 21. století dosáhla celková výše jeho obrátu částky cca 500 miliard dolarů, což se rovná 2 % světového HDP. Uskupení organizovaného zločinu budou působit na všech kontinentech (jen v Evropě pro ilustraci působí čtyři tisíce zločineckých organizací majících desítky tisíc členů) a využívat sofistikované informační, finanční a dopravní sítě. Značné příjmy z pašování drog, žen, dětí, nelegálních migrantů, toxických materiálů, zbraní a vojenských technologií, finanční podvody a vydírání, a korupce umožní organizovanému zločinu rozšiřovat portfolio svých aktivit. Jedná se především o kontrolu rozsáhlých území v nestabilních teritoriích, především tzv. „zhroucených“ států, jejichž vládní představitelé jsou s organizovaným zločinem propojeni, ale i celých odvětví průmyslu a především služeb (především bankovní sektor) ve vyspělých zemích. Zde se dá počítat i s proni-

káním do struktur státní moci to na všech úrovních. Nadále bude docházet k pragmatickému průniku zájmů a aktivit organizovaného zločinu a teroristických uskupení především z hlediska získávání potřebných finančních zdrojů pro jejich aktivity. I když terorismus a organizovaný zločin sledují a zřejmě budou sledovat více či méně zřetelné rozdílné cíle (ideologické vs. ekonomické) v jednom představují společně i v dlouhodobé perspektivě klíčovou hrozbu pro národní bezpečnost všech vyspělých i méně vyspělých zemí: útočí na podstatu společnosti, fungování jeho institucí, a tím i základní jistoty občanů (společenská, individuální a ekonomická bezpečnost).

Vývoj ve světě tak bude v příštích dvou dekádách ovlivňovat především soutěžení zmíněných pólů vlivu, resp. „tradičních“ i „nových“ globálních a regionálních mocností, ale i nestátních aktérů. Půjde především o zajištění dostatku potřebných surovinových zdrojů (ropa, plyn, voda), což může vést i k řadě konfliktních situací mezi nimi. Pokud bude existovat širší funkční multilaterální rámec globálního vládnutí založený na respektování společně přijatých závazků a pravidel (OSN, G-8) bude možné důsledky těchto konfliktů minimalizovat, resp. jim předcházet. Mohlo by se tedy jednat o svého druhu jakýsi „koncert velmocí“.

V opačném případě by ale konflikty mezi velmocemi mohly přerůst v přímý boj o zdroje a sféry vlivu, který by mohl být v krajním případě doprovázen i ozbrojenými konflikty v regionálním měřítku s nevyhnutelnými globálními dopady, i když by to ale pravděpodobně nepřerostlo v globální konflikt.

Jaký scénář se v příštích dvou dekádách prosadí bude přitom ve značné míře **záviset na dvou hlavních aktérech Západu: Spojených státech a Evropské unii.**

Je zřejmé, že Spojené státy po skončení studené války a zvláště po 11. září 2001 prosazují ve svých zahraničněpolitických a bezpečnostních konceptech „strategii převahy“ vyplývající z její nepopíratelné politické, ekonomické a bezpečnostní dominance. Konkrétní projevy této strategie jsou známé. Známe je i to, že to zkomplikovalo transatlantické vztahy. Dá se očekávat, že tento trend může v příštích dvou dekádách pokračovat. Otázkou je co by mělo být jeho konečným cílem.

Nápovědou v tomto směru může být dva roky stará kniha Thomase Barnetta „*The Pentagon's New Map. War and Peace in the Twenty First Century*“, která představuje vizi světa rozděleného na fungující jádro a neintegrovanou periferii, kde Spojené státy hrají dvojí úlohu: „systémového administrátora“ jádra a „leviatana“ periferie. Za převážně mocenského vedení tak Spojené státy zajišťují chod globálního světa, jehož žádoucí konečnou podobou je zapojení všech jeho částí do integrovaného jádra, které bude fungovat podle pravidel stanovených právě Spojenými státy.

A jaká může být skutečnost? Spojené státy budou usilovat o udržení své dominantní role v příštích 20-25 letech v politické, ekonomické, vojenské a kulturní sféře, ve sféře informačních technologií a vědeckého výzkumu. Na druhé straně budou nuceny ve vzrůstající míře reflektovat nově se vytvářející politické, ekonomické i vojenské reality ve světě, především růst vlivu Asie.

Angažovanost na „asijském směru“ přitom bude objektivně přispívat i k tomu, že bude dále oslabován zájem o Evropu. Spojené státy budou také angažovány v řadě konfliktních zón – především na Blízkém východě a ve východní Asii, což bude představovat značné zatížení nejen pro ozbrojené síly, ale i pro americkou ekonomiku. Spojené státy ale budou díky úspěšné integraci přistěhovalců vykazovat demografický růst, což jim pravděpodobně umožní zvýšit HDP, který předstihne i HDP rozšiřující se EU. Spojené státy si tak zřejmě svoji

dominantní roli ve světě uchovají, nicméně v podmínkách, které bych označil jako svého druhu „asymetrický multilateralismus“.

Přesto existuje z hlediska budoucího vývoje Spojených států jedna zásadní otázka: Jak dlouho může země s rozpočtovým deficitem okolo 700 miliard dolarů a zhruba stejným deficitem zahraničního obchodu udržovat každoroční vojenský rozpočet ve výši okolo 500 miliard dolarů a paralelně plnit rostoucí požadavky na sociální výdaje? Příštích dvacet let může naznačit zda Spojené státy zvládnou či nezvládnou tlaky vyvěrající z nepoměru vojenské nadstavby a ekonomické základny. Odpověď na tuto otázku pak také naznačí osud Barnettovy vize.

Pokud hovoříme o Evropské unii je na místě především otázka zda může nabídnout svého druhu alternativu americké vizi uspořádání světa. Určitě nikoliv v projekci vojenské síly. Vojenská síla „leviatana“ sama o sobě nemá šanci na úspěch pokud není její součástí i dostatečné využití *soft power* – tedy kombinace kulturně ideologické přitažlivosti, schopnosti ovlivnit a přesvědčit bez nutnosti donucení silou, ať už vojenskou nebo ekonomickou.

EU má přitom v tomto měřítku faktický status supervelmoci o čemž mj. svědčí fakt, že ročně poskytuje v celosvětovém měřítku dvě třetiny rozvojové pomoci, což je násobek amerického podílu. EU je také vzorem pro další regionální politické a ekonomické organizace (ASEAN, MERCOSUR, Africká unie, Liga arabských států). Právě spolupráce EU s nimi přispívá a může přispívat i k určité demokratizaci mezinárodních vztahů, jež tak nemusí být výhradně ovlivňovány velkými globálními či regionálními aktéry, ale ve zvýšené míře i vzájemně propojenými a spolupracujícími regionálními organizacemi. Okolo EU se také formuje tzv. „eurosféra“, což je prostor ve kterém se nachází 70 států na teritoriu bývalého Sovětského svazu, Blízkého východu a Afrike, které jsou spojeny s EU prostřednictvím obchodu, investic a rozvojovou pomocí.

Přesto je ale jasné, že pouze samotný koncept *soft power* nemůže a nebude stačit k většímu prosazení vlivu EU na mezinárodní aréně. EU musí posilovat svoji vnitřní kohezi. De facto i de iure neschválení evropské ústavní smlouvy v původně dojednané podobě ukázalo, že nebylo dosaženo konsenzu o pokračování procesu, který je možné charakterizovat ekonomickou liberalizací. Zde byla a je ve hře zásadní otázka jak dosáhnout ekonomické konkurenceschopnosti bez narušení sociální soudržnosti, postupným otevíráním uzavřených národních společenství, jakož i snahou o kolektivní jednání evropských států.

To se týká i **posilování vojenské moci EU**. Bez ní nemůže EU vystupovat vůči Spojeným státům jako jejich skutečný strategický partner. Nemůže prosazovat efektivně svůj pohled a svoje přístupy na řešení řady zásadních otázek celosvětové bezpečnostní agendy, na jejichž vymezení se Unie a Spojené státy shodují a které specifikuje Evropská bezpečnostní strategie: boj proti terorismu, šíření zbraní hromadného ničení, regionální konflikty, existence „zhroutených“ států. USA a EU se ovšem liší v tom jakými prostředky s těmito hrozbami bojovat. Přiblížení či vzdálení pozic v této věci může zřejmě naznačit další směřování Severoatlantické aliance, kde na jednom z prvních míst v diskusi o jejím novém charakteru je otázka její možné transformace ve svého druhu globální bezpečnostní alianci.

EU ale bude muset věnovat ve světle řady konkrétních bezpečnostních hrozeb, které byly zmíněny výše i vytváření koncepce vnitřní bezpečnosti Evropské unie: *EU Homeland Security*. Francois Heisbourg, ředitel pařížské nadace pro strategický výzkum, v publikaci Centra pro evropskou reformu v Londýně „European way of war“ v této souvislosti navrhl, aby Unie vypracovala svoji „strategii vnitřní bezpečnosti“, která by posilovala vzájemné vazby mezi širokým spektrem politických a bezpečnostních nástrojů – zpravodajskými službami, soudy, policií, civilní obranou, armádou a zdravotnictvím.

První a nikoliv nevýznamné kroky byly již v tomto směru učiněny. Stačí jen připomenout evropskou protiteroristickou strategii, akční plán Evropské unie proti terorismu, Haagský program: posílení svobody, bezpečnosti a práva v Evropské unii či pětiletou „cestovní mapu“ pro svobodu, spravedlnost a bezpečnost, přijatou Evropskou komisí v roce 2005, která určuje deset priorit pro aktivity EU na poli boje s terorismem, organizovaným zločinem, v oblasti migrační a vízové politiky. Existují i organizačně právní nástroje: specializované agentury Europol a Eurojust, evropský zatýkací rozkaz a společné vyšetřovací týmy.

V roce 2005 došlo i ke zřízení funkce protiteroristického koordinátora Evropské unie. Přes tato pozitiva ale zůstává faktem, že dosud nedošlo k takové centralizaci rozhodovacích procesů a kapacit EU, které by umožnily operativněji reagovat např. na rozsáhlejší krizové situace vzniklé paralelně na teritoriu několika členských států Unie. Většina přijímaných bezpečnostních opatření totiž stále zůstává ve výhradní kompetenci národních států. Daný problém ale bude nutné řešit, neboť je velmi pravděpodobné, že rozsáhlejší krizové situace skutečně nastanou.

V každém případě o bezpečnostní budoucnosti EU samotné je možné vyslovit jeden zásadní závěr: Pokud by se nepodařilo dosáhnout řešení, jež by Unii posunulo dále ke větší politické kohezi, mohlo by to i v bližší perspektivě než dvou dekád přinést zpomalení procesu, ve kterém Evropská unie usiluje o udržení a rozšíření svého postavení jako rovnocenného partnera ostatním hlavním aktérům světového vývoje, což by mělo svůj negativní dopad i na schopnost Unie efektivně čelit i řadě bezpečnostních hrozeb.

Tato studie vznikla jako součást výzkumného záměru Fakulty sociálních věd UK Praha Rozvoj české společnosti v EU: výzvy a rizika (MSM 0021620841).

Použitá literatura:

- [1] Zdroj: Dreaming With BRICs. The Path to 2050. *Global Economics Paper*. No. 99/2003.
- BALABÁN, M. Nová ruská vojenská doktrína a její mezinárodněpolitický a regionální kontext. *Mezinárodní politika*, ročník 28, číslo 9 (2004), s. 25-28.
- BALABÁN, M. Perspektivy, tendence a hlavní aktéři vývoje bezpečnostní situace ve světě do roku 2020. In: sborník *Bezpečnostní budoucnost České republiky; otázky, výzvy, problémy*. Praha: Ministerstvo obrany ČR – Agentura vojenských informací a služeb. 2005, s. 7-33.
- BALABÁN, M. *Postavení Ruska a jeho vývoj do roku 2020 s výhledem 2050*. Praha: Prague Social Science Studies, 2006, 28 stran.
- BALABÁN, M. *Predikce budoucího vývoje aktérů mimo transatlantickou oblast (Rusko, Čína, Indie, islámský svět, nové regionální mocnosti, hospodářská, politická a vojenská seskupení mimo EU)*. Interní text. Centrum pro sociální a ekonomické strategie FSV UK.
- EVERTS, S., FREEDMAN L., GRANT, CH, HEISBOURG, F., KEOHANE D., O'HANLON, M. *A European way of war*. London: Centre of European reform, 2004, 74 stran.
- Hlavní aktéři vývoje bezpečnostní situace ve světě v horizontu 2020 s výhledem 2050*. Sborník k semináři Evropská unie jako globální a regionální bezpečnostní aktér. Praha, 10. listopadu 2006. Dostupné na http://ceses.cuni.cz/sbp/doc/2006/061110_sbornik.pdf.
- HOGUE, F. J. A Global Power Shift. Is the United States Ready? *Foreign Affairs* 4/2004, s. 2-7.
- KEOHANE, D. *The EU and Counter Terrorism*. London: Centre of European reform, 2005, 52 stran.
- KARAGANOV, S. *21. století: obrysy světového pořádku*. Rusko v globální politice. Únor 2006, s. 19-31.
- Long Term Vision*. Strand One, Global Context study for an Initial ESDP Long Term Vision. European Union Institute for Security Studies, 2006, 42 stran.
- Mapping the Global Future*. Report of the National Intelligence Council's 2020 Project (2004). Dostupné na http://www.cia.gov/nic/NIC_globaltrend2020.html.
- Future Security Environment*. Draft 1.3.- Symposium FSE-04 Apr. 2006. Norfolk: North Atlantic Treaty Organisation, Headquarters, Supreme Allied Commander Transformation, 85 stran.